

דו"ר

בס"ד

פרשת נשא, תשע"ו, מספר 1173

”וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד” גלעד ששון

כְּבוֹד ה' אֶת בֵּית ה' [מל"א ח:יא], מלמד שניתנה רשות למחבלים לחבל.

וכן הוא אומר [וַהֲיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצִּוּר] וְשִׁפְתֵי כָפִי עָלֶיךָ עַד עֲבָרֶי (שמ' לג:כב), מלמד שנתנה רשות למחבלים לחבל.

וכן הוא אומר "אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי" (תה' צה:יא) כשישוב אפי יבואון [אל] מנוחתי.

במקור זה שתי דרשות. הדרשה הראשונה מצביעה על הסתירה שבין פרשתנו לסוף ספר "שמות", ומכריעה שמשה לא נכנס למשכן כל עוד לא הסתלק הענן, והדרשה של ר' יוסי הגלילי (דור יבנה) מסבירה את הכרעת הדרשה הראשונה. מקום שבו ישנה נוכחות של כבוד ה' זהו מקום סכנה, שבו ניתנה רשות למלאכי החבלה לחבל, ולכן נמנע משה מלהיכנס. הכרעה זו של הספרא מותירה את השאלה שלעיל, כיצד נכנס משה לענן בהר סיני? בנוסף, ההצעה כי משה נכנס לאחר שהענן נסתלק אינה מתיישבת עם הנאמר בהמשך הפסוקים בספר "שמות" לפיהם עליית הענן משמעה המשך המסע (שמ' מ:לו).²

כיוון שונה ליישוב הכתובים עולה ממקורות מאוחרים יותר. דוגמא לכך בדרשת התנחומא (ויקרא א, מהדורת בובר, עמ' 2):

...ואיזה? זה משה. שאמר לו [הקב"ה]: עשה משכן. ונזדרז ועשאו. והיה עומד לעצמו מבחוץ, שהיה מתיירא לבא אל אהל מועד, שנאמר "וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֱהֱל מוֹעֵד... כִּי עָנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן" (שמ' מ:לה-לח). אמר הקדוש ברוך הוא: אינו דרך, משה שנצטער במשכן יהא עומד מבחוץ ואני עומד מבפנים? אלא הריני קורא אותו שיכנס. לכך כתיב "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיִּדְבֶּר ה' אֵלָיו מֵאֱהֱל מוֹעֵד לְאֹמְרָ" (ויק' א:א), הוי קשה כחן של צדיקים שיכולין לשמוע את קולו.

דרשה זו מבוססת על החיבור בין סוף ספר "שמות" לתחילת ספר "ויקרא". בניגוד לאמור בספרא, משה

בסוף פרשת "נשא", עם תום חנוכת המשכן והמזבח, נאמר: "וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהִים מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו" (במ' ז:פט).¹ כניסת משה לאוהל מועד, המתוארת בפסוק זה, עומדת בסתירה לתיאור המקביל של חנוכת המשכן בסוף ספר "שמות": "וַיִּכַּס הָעָנָן אֶת אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֱהֱל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעָנָן וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן" (שמ' מ:לד-לה). אם לא יכול היה משה לבוא אל אוהל מועד מפני הענן, לפי תיאור זה, מתי ואיך התרחש המפגש בין ה' למשה שבפרשתנו? קושי נוסף הוא, שבהר סיני נכנס משה לתוך הענן: "וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הָהָר וַיִּכַּס הָעָנָן אֶת הָהָר. וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי וַיִּכַּסְהוּ הָעָנָן שְׁשֵׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן... וַיְבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר" (שמ' כד:טו-יח). אם כן, מדוע לא יכול היה משה להיכנס לענן שבמשכן?

חז"ל היו מודעים לשאלות אלה והציעו להן תשובות שונות. אחת מהן מופיעה בספרא (בריייתא דרבי ישמעאל, מהדורת פינקלשטיין, עמ' 10):

כתוב אחד אומר "וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ" (במ' ז:פט), וכתוב אחד אומר "וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֱהֱל מוֹעֵד" (שמ' מ:לה)?! אי אפשר לומר "וּבָבֹא מֹשֶׁה" שהרי כבר נאמר "וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה", ואי אפשר לומר "וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה" שהרי כבר נאמר "וּבָבֹא מֹשֶׁה", הכריע "כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעָנָן" (שם). אמור מעתה כל זמן שהיה הענן שם לא היה משה נכנס, נסתלק הענן היה נכנס ומדבר עמו. רבי יוסי הגלילי אומר: הרי הוא אומר "וְלֹא יָכֹל הַכְּרֻבִים לַעֲמֹד לְשֵׁרֵת מִפְּנֵי הָעָנָן [כִּי מְלֵא

* ד"ר גלעד ששון, המחלקה לתלמוד בר-אילן.

¹ בפסוק זה, שהוא כעין פרשה בפני עצמה, ישנה סגירת מעגל שנפתח בתחילת הציווי של בניית המשכן שבספר שמות. במסגרת ציווי זה הפותח בעשיית הארון נאמר: "וַיְנַוְעֲדֵתִי לְךָ שֵׁם וַדְּבַרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמ' כה:כב). אם כן, בפרשתנו מתממשת התכנית לפיה המשכן יהיה מקום המפגש בין ה' למשה. ראו יעקב לייכט, פירוש על ספר במדבר, א, ירושלים תשמ"ה, עמ' 111.

² ראו ניסיון להסביר את דברי הספרא על הסתלקות הענן בפירוש רמב"ן לשמות מ:לד.

ההסבר לדרשת הספרא, שלפיה לא נכנס משה לאוהל מועד כל עוד שכן עליו הענן.⁵ לעומת עמדה זו יש בין החכמים מי שדווקא רואה בחיוב את המפגש בין האל-לאדם. דוגמא לכך הוא המקור האמוראי הבא, המתפלמס עם עמדת ר' יוסי בן חלפתא שבמכילתא:

א"ר אבא בר יודן: למלך שהיה משיא את בתו וקבע קרטיסין (=גזירה) בים ואמר: בני רומי לא יחתון (=יירדו) לסוריא, ובני סוריא לא יסקון (=יעלו) לרומי. וכיון שהשיא את בתו התיר קרטיסים. כך עד שלא ניתנה התורה, ה"שמים שמים לה" והארץ נתן לבני אדם" (תה' קטו:טז), אבל משניתנה תורה מן השמים, "ומשה עלה אל ה'א-להים" (שמ' יט:ג), "ויירד ה' על הר סיני" (שם כ.פסיקתא דרב כהנא, יב, מהדורת מנדלבוים, עמ' 212).

לפי ר' אבא בר יודן הריחוק בין השמים לארץ היה עד למעמד הר סיני, אך לאחריו נפרצו הגבולות. כך שגם כניסת משה למשכן בזמן שהענן עליו הייתה אפשרית, כפי שתואר לעיל בדרשות התנחומא ומדרש הגדול. החכמים האוחזים בעמדה, שלפיה ישנו מפגש בין השמימי לארצי, אינם מוכנים להרחיק את ה' מהעולם בגין הפולמוס עם הנצרות.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אפרים אלימלך אורבך, חז"ל פרקי אמונות ודעות, ירושלים תשס"ו, עמ' 38-39.
⁵ יש לשאול כיצד לשיטת הסוברים ששכינה לא ירדה לארץ נכחה השכינה במשכן? על כך עונה התנא ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי (דור אושא): "ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: שומעני כאלו לא ירדה שכינה לארץ מעולם שנאמר 'מן השמים השמיץ את קלו לְיִסְרָאֵל' (דב' ד:לו); 'אתם ראייתם פי מן השמים דְּפָרְתִי עִמָּכֶם' (שמ' כ:יט), ומה אני מקיים 'וְכָבַד מֹשֶׁה אֶת אֱלֹהֵי מוֹעֵד' (במ' ז:פט)? אלא כמין סילון של אש היה יורד מן השמים לבין שני הכרובים ומדבר עמו, משום שנא' 'מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו' (שם) (ספרי זוטא ז:פט, מהדורת הורוויץ, עמ' 254). בבבלי סוכה ה' ע"א מוצע פתרון אחר, ולפיו לא ירדה שכינה מתחת לעשרה טפחים.

אכן נכנס לענן בעקבות קריאתו של ה', בדומה לקריאתו אליו בהר סיני.

כיוון דומה עולה גם בדרשה הבאה שבמדרש הגדול (מהדורת מרגליות, כרך ד, עמ' תשצה), אך כאן משה אינו מתיירא מהשכינה, אלא חולק לה כבוד:

ד"א 'וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לְבֹא' (שמ' מ:לה) אמר ר' חמא בר חנינה: וכי תעלה על דעתך שהיה משה מתיירא מן הענן, והרי כבר נאמר 'וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעֲנָן' (שם כד:יח)? מלמד שהיתה הענן נבקעת לו והיה מהלך בתוכה כאדם שמהלך בתוך שביל. אלא מאי 'וְלֹא יָכַל'? מלמד שחלק כבוד לשכינה ולא נכנס עד שקרא לו הקב"ה, שנאמר 'וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה' (ויק' א:א).

לסיכום, בעוד שלפי דרשת הספרא משה לא נכנס לתוך הענן, המקורות המאוחרים סבורים כי משה אמנם נמנע מלהיכנס מפני היראה או מפני הכבוד, אבל לבסוף נכנס לאחר שקרא לו ה'.³ כאמור, דרשת התנאים בספרא מותירה שאלות פתוחות, והשאלה היא מדוע בחרו הם ללכת בדרך זו? נראה להציע כי תנאים אלה מבקשים להדגיש את הריחוק שבין האל-לאדם. לפי תפיסה זו, מפגש ישיר עם השכינה אינו אפשרי, ומי שינסה להתקרב ייפגע. תפיסה דומה עולה גם מדרשת התנא ר' יוסי בן חלפתא (דור אושא) העוסק בשאלה האם ירד ה' על הר סיני?

"וַיִּרְדֵּ ה' עַל הַר סִינַי" (שמ' יט:כ) - ...רבי יוסי אומר: הרי הוא אומר 'הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לָהּ' וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם" (תה' קטו:טז), לא עלה משה ואליהו למעלה ולא ירד הכבוד למטה... (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דבחדש פרשה ד, מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 216).

יש שהציעו כי ההסבר לעמדה זו של ר' יוסי בן חלפתא הוא הפולמוס עם הנצרות. בעוד שהנצרות ביקשה לחבר את השמימי עם האנושי, מבקש ר' יוסי ליצור חייץ ביניהם.⁴ נראה כי חציצה זו היא גם

³ בהמשך לקו זה, שאפשר להיכנס למשכן בזמן שהענן עליו, מובאת בפסיקתא רבתי (מז, מהדורת איש שלום, קצ ע"א) דרשה המתמודדת עם הפסוק ממלכים שהובא לעיל בדרשת הספרא: "וכבודי היה מלא הבית 'וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לְבֹא' (שמ' מ:לה) וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם" (תה' קטו:טז), לא עלה משה ואליהו למעלה ולא ירד הכבוד למטה... (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דבחדש פרשה ד, מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 216).

⁴ ראו אברהם יהושע השל (תורה מן השמים באספקלריה של הדורות, ב, לונדון וניו-יורק תשכ"ה, עמ' 45), שראה את דברי ר' יוסי כ"דברי פולמוס שהביע נגד שני עיקרי הנצרות: עליית בשר ודם לשמים, וירידת הכבוד (או הלוגוס) למטה". ראו גם